

Owşun goja ogly Segrek boýny beýan eder

Category: Halk döredijiligi we rowaýatlar, Kitapcy

написано kitapcy | 23 янвря, 2025

Owşun goja ogly Segrek boýny beýan eder OWŞUN GOJA OGLY SEGREK BOÝNY BEÝAN EDER

Oguz zamanynda Owşun goja diýrler, bir kişi bardy. Ömründe iki ogly bardy. Uly oglunyň ady Egrek idi. Bahadyr, däli, ýagşy ýigit idi. Baýyndyr hanyň diwanyna haçan istese barar-gelderdi. Begler begi bolan Gazan diwanynda muňa hiç gapy-baja ýokdy. Begleri basyp, Gazan öňünde oturardy. Kimsä hormat eýlemezdi. Meger hanym, ýene bir gün begleri basyp oturajak Tersuzamyş diýrlerdi, oguzda bir ýigit bardy.

Aýdar:

– Mere, Owşun goja ogly, bu oturan begler her biri oturdygy ýeri gyljy-le, çöregi-le alypdyr. Mere, sen başmy kesdiň, ganmy dökdüň, ajymy doýurdyň, ýalaňajymy donatdyň? – diýdi.

Egrek aýdar:

– Mere, Tersuzamyş, baş kesip, gan dökmek hünärmidir? – diýdi.

Aýdar:

– Beli, hünärdir, ýa...?

Tersuzamyşyň sözi Egrege kär eýledi. Turdy, Gazan begden goşun diledi. Goşun berdi. Çygyrtdy, goşun ýygnandy. Üç ýüz saý naýzaly ýigit munuň ýanyna jem boldy. Meýhanada baş gün iýme-içme boldy. Ondan Şiröküz ujundan Gökje deňize deňiç il çapdy. Galaba doýum boldy. Ýoly Alynja galasyna ugramyşdy. Gara tekür orada bir gory saldyrmyşdy. Uçardan gaz, towuk, ýörirden keýik, towşan bu howla dolduryp, oguz ýigitlerine muny dam etmişdi. Owşun goja oglunyň /ýoly/ bu gala ugrady. Galaň gapysyn owratdylar. Sugun, keýik, gaz, towuk gyrdylar, iýdiler, içdiler. Atlarynyň eýerlerin aldylar, geýimlerin çykardylar. Meger Gara teküriň žansyzy bardy. Bulary gördi. Gelip aýdar:

– Mere, oguzdan bir bölek atly geldi. Galanyň gapysyn owratdylar. Atlarynyň eýerin alyp, geýimlerin çykardylar. Mere, ne durar siz? – diýdi.

Alty ýüz gara donly kapyr bularyň üstüne guýuldylar. Ýigitleri gyrdylar. Egregi tutdular. Alynja galasyna zyndana taşladylar. Gara-gara daglardan habar aşdy, ganly-ganly suwlardan habar geçdi. Galyň oguz illerine habar bardy. Owşun gojanyň ak ban öýi önünde ýas gopdy. Gaza meňzär gyzy-gelini ak çykaryp, gara geýdi. Owşun goja: «Ogul, ogul» diýip akja ýüzli enesi-le aglaşdylar, bozlaşdylar. Iýgili ulalar, gapyrgaly öser. Meger, hanym Owşun gojanyň kiçi ogly Segrek oňat bahadyr alp, däli ýigit boldy. Bir gün ýoly bir dernege ugrady. Gondular, iýmek-içmek etdiler. Segrek mest boldy. Daşara, aýak ýoluna çykdy. Gördi, kim, ýetim oylan bir gyzany çekişer, dolaşar.

– Mere, ne bolduňyz? – diýip, bir şapbat birine, bir şapbat birine urdy. Köne donuň biti, ýetim oglanyň dili ajy bolar.

Biri aýdar:

– Mere, biziň yetimligimiz yetmezmi, bizi neýe urar sen? Hünäriň bar ise gardaşyň Alynja galasynda ýesirdir, bar ony gutar – diýdi.

Segrek aýtdy:

– Mere, gardaşymyň ady nedir?

Aýtdy:

– Egrekdir.

Aýtdy:

– Imdi Egrege Segrek ýaraşar.

Gardaşym sagmyş, gaýurmazam.

Gardaşsyz oguzda durmazam.

Garaňkyly gözüň aýdyňy gardaş – diýip aglady.

Içeri söhbete girdi, destur diledi. «Begler, hoş galyň» diýdi. Atyn çekdiler. Mündi, çapdy atasynyň öýüne geldi. Atyndan indi. Enesiniň dilin arady. Segrek bu ýerde soýlamyş, görelim hanym, ne soýlamyş.

Aýdar:

– Galkybany, ene, ýerimden turdum,
Ýaly gara kazylyk atyma bitin mündüm,
Ärgury ýatan Aladag etegine bardym,
Ganly oguz illerinde dernek bar imiş, onda bardym.
Iýmek-içmek arasynda ak boz atly bir çapar geldi.
Çok zamanmyş Egrek diýrler bir ýigit tussagmyş,
Kadyr Taňry ýol bermiş, çykyp gelmiş,
Uly-kiçi galmady, ol ýigide garşy gitdi,
Ene men-de baraýynmy, ne diýr sen? – diýdi.

Enesi bu ýerde soýlamyş. Görelim hanym, ne soýlamyş. Aýdar:

– Agzyň üçin öleýin, ogul,
Diliň üçin öleýin, ogul,
Garşy ýatan gara dagyň ýykylmyş idi,
Beýgeldi ahyr,
Akyndyly görkli suwuň sogulmyşdy,
Çaglady ahyr,
Gaba agaçda dal pudagyň gurymyşdy,
Ýaşaryp gögerdi ahyr,
Galyň oguz begleri yzyna barsa, sen bargyl,
Ol ýigide ýetdigiňde ak boz atyň üstünden ýere ingil,
El gowşuryp ol ýigide salam bergil,
Elin öpüp, boýnun guçgul,
Gara dagym ýüksegi gardaş diýgil,
Ne durar sen, ogul, ýortgul – diýdi.

Ogul enesine soýlamyş. Görelim, ne soýlamyş. Aýdar:

– Ene, agzyň gurysyn.
Ene diliň çüýrüsün,
Meniň hut gardaşym barmyş,
Gaýgyrsam bolmaz,
Gardaşsyz oguzda dursam bolmaz,

Ene haky Taňry haky bolmasaýdy,
Gara polat uz gylyjym tutaýdym,
Gapyllýja görkli başyň keseýdim,
Alja ganyň ýer ýüzüne dökeýdim,
Ene, zalym ene! – diýdi.

Babasy aýdar:

– Ýalňyş habardyr ogul, haçan giden? Seniň agaň degil,
aýrydyr. Ak sakgally men babaňy aglatmagyl. Garryjyk bolmuş
eneňi bozlatmagyl – diýdi.

Oglan bu ýerde soýlamyş. Aýdar:

– Üç ýüz altmyş alty alp awa münse,
Ganly keýik üstüne gowga gopsa,
Gardaşly ýigitler galkar, gopar bolar,
Gardaşsyz misgin ýigit ýeňsesine ýumruk tokunsa,
Agláýyban dört ýanyna bakar bolar,
Ala gözden ajy ýaşyn döker bolar,
Ala gözli ogluňyzy görinçä,
Beg baba, hatyn ene, esen galyň – diýdi.

Ata-ene: «Ýalňyş habardyr, gitme ogul» diýdiler.

Oglan aýdar:

– Meni ýolumdan aýyrmaň! Agam tutulan galasyna barmaýynça,
agamyň ölüsin-dirisin bilmeýinçe, öldi-se ganyn almaýynça,
galyň oguz iline gelmegim ýok – diýdi.

Ata-ene aglaşyp, Gazana adam saldylar.

– Oglan gardaşyn aňdy, gider. Bize ne öwüt berer sen –
diýdiler.

Gazan aýdar:

– Aýagyna at duşagyn uruň – diýdi.

Adaglysy bardy, tiz toý etdiler. Atdan aýgyr, düýeden bugra,
goýundan goç gyrdyrdylar. Oglany gerdege goýdular. Gyz ile
ikisi bir düşege çykdylar. Oglan gylyjyn çykardy. Gyz-le öz
arasyna goýdy.

Gyz aýdar:

– Gylyjyň gider ýigit, myrat ber, myrat al, çyrmaşaly – diýdi.

Oglan aýdar:

– Mere, akmak gyzy, men gylyjyma dogranaýyn, okuma sanjylaýyn, oglum dogmasyn, dogar-se on ýaşyna barmasyn. Agamyň ýüzün görmeýinçe, ölmüş ise ganyn almaýynça, gerdege girersem – diýdi.

Ör turdy. Tebleden bir şabaz at çykardy, eýerledi. Geýimin geýdi, dyzjyk, ýeňlik baglandy.

Aýdar:

– Gyz, sen maňa bir ýyl bakgyl. Bir ýylda gelmezsem, iki ýyl bakgyl. Iki ýylda gelmezsem, üç ýyl bakgyl. Gelmezsem ol wagt meniň öldügimi bilesen. Aýgyr atym bogazlap, aşym bergil. Gözüň kimi tutar-se, köňlüň kimi söwer-se oňa bargyl – diýdi.

Gyz bu ýerde soýlamyş. Görelim hanym, ne soýlamyş. Aýdar:

– Ýigidim, men saňa bir ýyl bakam,
Bir ýylda gelmezseň, iki ýyl bakam,
Iki ýylda gelmezseň, üç-dört ýyl bakam,
Dört ýylda gelmezseň, baş ýyl, alty ýyl bakam,
Alty ýol aýyrdyna çadyr dikem,
Gelenden-gidenden habar soram,
Haýyr habar getirene at, don berem, donlar geýdirem,
Şer habar getireniň başyn kesem,
Erkek siňegi üstüme gondyrmyýam,
Myrat ber, myrat al, ondan git, ýigidim – diýdi.

Oglaň aýdar:

– Mere, akmak gyzy, agam başyna ant içmişem, dönmegim ýok – diýdi.

Gyz aýdar:

– Gadamy gutsuz gelin diýinçäler, utsuz gelin diýsinler. Gaýyn atama, gaýyn eneme aýdaýyn – diýdi.

Soýlamyş. Gyz aýdar:

– Atamdan ýegräk gaýyn ata,
Enemden ýegräk gaýyn ene,
Gaýtabanyň bugrasy ürkdi, gider,
Sarwanlar öňün aldy, döndermez,
Garagoç aýgyryň ürkdi, gider,
Ýylkyçylar öňün aldy, döndermez,
Agaýylyň goçlary ürkdi, gider,

Çopan öňün aldy döndermez,
Ala gözli ogluň gardaşyn aňdy, gider,
Akja ýüzli gelniň döňdermez, Size mälim bolsun – diýdi.

Ata-ene ah etdiler, ýerlerinden galkdylar, «Ogul gitme» diýip, gördüler, çäre bolmady.

– Elbetde, ol agam tutulan gala barmaýynça durmazam – diýdi.

Atasy-enesi aýdar:

– Ýort ogul, ugruň açyk bolsun, sag-esen baryp gelesen, geljegiň bar-se – diýdiler.

Atasynyň-enesiniň elin öpdi. Garagoç atyna syçraýyp mündi. Garaňky gatdy. Ýort eýledi. Üç gün gije-gündiz ýortdy. Dereşam ujundan geçdi. Ol gardaşy tutulan gala geldi. Gördi, kim, ýylkyçy kapyrlar at bakarlar. Gylyç çekip, alty kapyry depeledi. Deprek urup, atlary ürküzdü. Getirip, ol gala goýdy. Garaňky gatмыш üç gün gijesi bilen ýortmuş ýigit, garaňkyly gözlerini uky alмыш ýigit, atynyň jylawyny bilegine baglady. Ýatdy, uklady. Meger kapyryň jansyzy bardy. Gelip teküre aýdar:

– Oguzdan bir däli ýigit geldi. Ýylkyçylary öldürdi, atlary ürküzdü, getirip gala saldy.

Tekür aýdar:

– Ýaragly altмыш adam seçiň. Barsynlar, tutup getirsinler – diýdi.

Altмыш ýaragly adam seçdiler. Bardylar. Nägehandan, altмыш demir donly kapyr oglanyň üstüne geldiler. Geýim gyljyldysyndan, at jokramasyndan, meger ýigit, aýgyr münardi. Hanym, at gulagy sak bolar, çekibäni oglany oýardy. Oglan gördi, kim, bir topar atly geler. Syçrady, ady görkli Muhammede salawat getirdi. Atyna mündi. Gara donly kapyra gylyç urdy. Basdy, gala goýdy. Ýene ukusyn ýeňmän, ýerine baryp ýatdy, uklady. Ýene atynyň jylawun bilegine geçirdi. Kapyrlar sag bolanlary gaçarak, teküre geldiler.

Tekür aýdar:

– Tüf ýüzüňize! Altмыш kişi bir oglany tutmadyňyz – diýdi.

Bu gezek ýüz kapyr oglanyň üstüne geldiler. Aýgyr ýene oglany oýardy. Gördi, kapyrlar topar tutmuş, gelerler. Oglan turdy.

Atyna mündi. Ady görkli Muhammede salawat getirdi. Kapyra gylyç goýdy, basdy, gala dykdy. Atyny dönderdi, ýene menziline geldi. Ukusyn ýeňmedi, ýene ýatdy, uýdy. Atynyň jylawyn ýene bilegine geçirdi. Bu gezek at oglanyň bileginden boşandy, gaçdy. Kapyrlyar, ýene teküre geldiler.

Tekür aýdar:

– Bu gaýta üç ýüz baryň! – diýdi.

Kapyrlyar aýdar:

– Barmarys, kökümüz keser, ählimiz gyrar – diýdiler.

Tekür aýdar:

– Ýa niye eýlemek gerek, baryň ol tussag ýigidi çykaryň, getiriň. «Depegen götünü süsegen ýyrtar». At beriň, don beriň – diýdi.

Geldiler, Egrege aýtdylar:

– Ýigit, saňa tekür hümmet eýledi. Şonda bir däli ýigit ýolçynyň-ýolagçynyň, çopanyň-çolugyň çöregin alar. Tut ol dälini öldür, seni goýbereli. Bar, ýigit – diýdiler.

– Hoş bola! – diýdi.

Egredi zyndandan çykardylar. Saçy-sakalyny ýoldular. Bir at, bir gylyç berdiler. Üç ýüz kapyr oňa ýoldaşlyga berdiler. Oglanyň üstüne geldiler. Üç ýüz kapyr giň ýerde durdular.

Egrek aýdar:

– Hany ol däli ýigit? Yrakdan görkezdiler.

Egrek aýdar:

– Geliň, baralyň – diýdi. – Tutalyň.

Kapyrlyar aýdar: – Tekürden buýruk saňa boldy. Sen bar – diýdiler.

Egrek aýdar:

– Ol ýatyr. Geliň, baralyň – diýdi.

Kapyrlyar aýdar:

– Haý, ne uklamak? Goltugy astyndan bakar. Galkar, bize giň düzi dar görkezer – diýdiler.

Aýdar:

– Indi men baraýyn, elin-aýagyn baglaýyn, ondan siz gelesiz – diýdi.

Syçrady kapyrlyar arasyndan çykdy. At sürüp, bu ýigidiň üstüne geldi. Atyndan indi. Jylawyn bir tala ilişdirdi. Bakdy, gördi,

kim, aýyň on dördüne meňzär, bir mahbup ala gözli ýaş ýigit burçak-burçak derlemiş ýatar. Gelenden-gidenden habary ýok. Dolandy, baş ujuna geldi. Gördi, kim, bilinde gopuzy bar. Çykaryp eline aldy. Soýlamyş, görelim hanym, ne soýlamyş. Aýdar:

– Galkybany ýerinden turan, ýigit,
Ýaly gara kazylyk atyn bitin münen,
Arkubili, Aladagdan gije aşan,
Akyndyly görkli suwy dilip geçen,
Garyplyga gelen ýatarmy bolar,
Bunjulaýyn garysyndan ak ellerin bagladyban,
Doňuz damynda ýatarmy olar?
Ak sakgally babasyny, ak pürçekli enesini
Agladyban bozladarmy olar?
Neýe ýatar sen, ýigit?!
Gapyl bolma!
Görkli başyň galdyr, ýigit,
Ala gözüň açgyl, ýigit,
Kadyr beren datly janyň uýky almyş, ýigit.
Garysyndan gollaryňy baglatmagyl,
Ak sakgally babaňy, garryjyk eneňi aglatmagyl,
Ne ýigit sen, galyň Oguz ilinden gelen, ýigit,
Ýaradan haky üçin tura gelgil,
Dört ýanyňy kapyr baglady,
Belli bilgil! – diýdi.

Oglan sermendi, ör turdy. Gylyjynyň baljagyna ýapyşdy, kim, muny çapar. Gördi, kim, elinde gopuz bar. Aýdar:

– Mere, kapyr, Dädem Gorkut gopuzy hormatyna çalmadym – diýdi.
– Eger eliňde gopuz bolmasaýdy, agam başy üçin seni iki para kylardym – diýdi.
Çekdi gopuzy elinden aldy. Oglan bu ýerde soýlamyş. Görelim hanym, ne soýlamyş:

– Ala daňdan ýerimden turdugym, gardaş üçin,
Ak boz atlary ýorultmyşam, gardaş üçin,
Galaňyzda tussag barmydyr, kapyr, diýgil maňa,

Gara başym gurban bolsun, kapyr, saňa – diýdi.

Uly gardaşy Egrek bu ýerde soýlamyş. Görelim hanym, ne soýlamyş. Aýdar:

– Agzyň üçin öleýin gardaş,
Diliň üçin öleýin, gardaş,
Galarda-gonarda ýeriň sorar bolsam, ne ýerdir?
Garaňky gije içinde ýol azsaň, ümüň nedir?
Gaba baýdak göteren hanyňyz kim?
Gowga günü öňden depen alpyňyz kim?
Ýigit, seniň babaň kim?
Alp är ärden adyn ýaşyrmak aýyp bolar,
Adyň nedir, ýigit? – diýdi.

Bir dahy soýlamyş. Aýdar:

– Gaýtabanym bakanda, sarwanymmy sen?
Garagoçum bakanda, ýylkyçymmy sen?
Agylda bakanda, çopanymmy sen?
Gulagymda pyşyrdaýan dostummy sen?
Sallançakda goýup gitdigim, gardaşjygymmy sen?
Ýigit, diýgil maňa,
Gara başym gurban bolsun bu gün saňa! – diýdi.

Segrek bu ýerde uly gardaşyna soýlady. Aýdar:

– Garaňky gije içinde ýol azsam, ümüm Alla,
Gaba baýdak göteren hanymyz Baýyndyr han,
Gyryş günü öňden depen, alpymyz Salyr Gazan,
Babam adyn sorarsaň Owşun goja,
Meniň adym sorar bolsaň, Segrek,
Gardaşym barmyş, ady Egrek – diýdi.

Bir dahy soýlady. Aýdar:

– Gaýtabanda bakanda, sarwanyňam, Garagoçuň bakanda,
ýylkyçyňam,
Sallançakda goýup gitdigiň gardaşyňam– diýdi.

Uly gardaşy Egrek bu ýerde soýlamyş. Görelim hanym, niye soýlamyş. Aýdar:

– Agzyň üçin öleýin, gardaş,
Diliň üçin öleýin, gardaş,
Ärmi bolduň, ýigitmi bolduň, gardaş,
Garyplyga gardaşyň isteýip senmi geldiň, gardaş.

Galkybany iki gardaş guça-guça görüşdiler. Egrek kiçi gardaşynyň boýnun öpdi. Segrek dahy agasynyň elin öpdi. Garşy ýakadan kapyrlar bakýşarlar.

Aýdarlar:

– Göreşdiler bolamy? Bolaýki biziňki ýeňe – diýdiler.
Gördüler, kim, guçuşdylar, görüşdiler, kazylyk atlar münüşdiler, gara donly kapyra at saldylar, gylyç ýörütdiler. Kapyry basdylar, gyrdylar, gala dökdüler. Gelip ýene ol gala girdiler, atlary daşara çykardylar. Tebilbaz urup, atlary öňlerine saldylar. Dereşam suwuny dilip geçdiler. Garaňky gatdylar. Oguzyň serhedine ýetdiler. Ganly kapyr elinden gardaşjygyn dartyp aldy. Ak sakgally babasyna buştulykçy gönderdi. «Babam maňa garşy gelsin» diýdi. Owşun goja çapar geldi.

– Buştulyk, gözüň aýdyň ogullaryň ikisi bile, sag-esen geldi – diýdiler.

Goja eşidip şat boldy. Gümmür-gümmür tebiller kakylady. Altyn bürünç surnaý çalyndy. Ol gün ala bargah otaglar dikildi. Atdan aýgyr, düýeden bugra, goýundan goç gyryldy. Goja beg ogullaryna garşy geldi. Atdan indi. Ogulanlar bile guça-guça görüşdi. «Hoşmysyz, esenmisiz ogullar?!» diýdi. Tüýnügi altynlyja odasyna geldiler. Şatlyk, iýmek-içmek boldy. Uly ogluna dahy görkli gelin getirdi. Iki gardaş bir-birine sagdyç boldy. Çerteklerine çapyp düşdüler. Myrat-maksada erişdiler.

Dädem Gorkut gelibän boý boýlady, soý soýlady:

– Owal ahyr uzyn ýaşyň ujy ölüm,
Ölüm wagty geldiginde ary imandan aýyrmasyň.
Günähiňizi Muhammet Mustapa ýüzi soýuna bagyşlasyn.
Ämin diýenler didar görsün, hanym heý! Halk döredijiligi we rowaýatlar